

Lokalhistorisk forening for Bønderhald kommune

*Årsskrift
2001*

Liltved gamle skole år 2001

Nærværende årsskrift for 2001 er trykt i 500 eksemplarer og udgivet af Lokalhistorisk Forening for Sønderhald Kommune og Sønderhald Egnsarkiv, Nørregade 5B, 8963 Auning.

Eftertryk af årsskriftet - helt eller delvis - kun tilladt med udgiverens tilladelse.

Årsskriftets tekst og illustrationer er tilrettelagt af et redaktionsudvalg bestående af Jørgen Michaelsen (ansv.), og Hanne Byriel Sørensen.

Fremstilling: Djurs Gruppen, 86 48 36 33.

Ekspedition: Helga Sørensen, Årslev, 8900 Randers, tlf. 86 49 13 40.

ISSN 0109-4017

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	3
25 år med lokalhistorie	4
Erindringer fra mit liv	9
En verdensmester fra Vester Alling	21
Sct. Bernhard i Essenbæk	26
Mejeribestyrer J. F. Buhl	32
Årsberetningen	37
Adresseliste	40

Forord

AF ORLA LUND

Jeg erindrer at jeg for mere end 20 år siden, da jeg var formand for Øster Alling Idrætsforening, gik i procession til det daværende egnsarkiv, bærende på idrætsforeningens gamle fane med et norsk skoleorkester ivrigt truttende bag mig, for at levere fanen til opbevaring i egnsarkivet.

Det var vist første gang jeg stiftede bekendtskab med Sønderhald Egsarkiv, men ikke den sidste. Nu er jeg ovenikøbet blevet udpeget som byrådets repræsentant til bestyrelsen for Lokalhistorisk Forening.

Den der ikke kender fortiden, har svært ved at forstå nutiden og vanskeligt ved at forholde sig til fremtiden.

Sønderhald Egsarkiv er fyldt op med minder fra fortiden. Der kan man hente viden om det der tidligere er foregået på vor egn. Om store og små ting. Folks beretninger om dagligdagen. Bese ting, fotografier af store og små begivenheder. Af de mange frivillige udføres der et stort arbejde for at registrere tingene, så folk der besøger egnsarkivet nemt kan finde frem til det de interesserer sig for.

Det er vigtigt at den indsats gøres. For bevarer og plejer vi ikke kendskabet til fortiden og sikrer, at den i al sin mangfoldighed er tilgængelig for nutiden, bliver vi historieløse og forstår os dårligt på ting der sker i dag, men som kan have sammenhæng med fortiden. Bliver vi historieløse, har vi heller ikke den erfaring der gør, at vi på hensigtsmæssig måde kan forholde os til fremtiden.

Egsarkivet er en lille del af den dokumentation om vor fortidsarv, som udgøres af vore museer. Jeg fornemmer, at der er tegn i tiden på, at disse steder har trange vilkår. Derfor er der al mulig grund til at glæde sig over de mange frivillige, som arbejder for at egnsarkivet består og udvikler sig. Måtte det også i stigende omfang blive benyttet af befolkningen og især de unge. Et ønske for fremtiden skal være at de bygningsmæssige forhold bliver forbedret, således at det der opbevares i arkiverne blive mere synligt for offentligheden, og for eksempel egentlige temaudstillinger kan afholdes.

25 år med lokalhistorie

AF VIBEKE NIELSEN

Det er dog frygteligt, som tiden flyver af sted. Hvor ofte hører man ikke den vending, og man tænker den endnu flere gange, hvor ordene bare ikke bliver udtalt. Den dukkede også op, da en eller anden for nogle måneder siden kom i tanker om, at Lokalhistorisk Forening for Sønderhald Kommune og Sønderhald Egnarkiv faktisk har 25 år bag sig. Når disse linier kommer på tryk, er det endda nærmere 26 år siden, den allerførste begyndelse fandt sted.

I de første år gik enhver beretning tilbage til en bestemt dag: 29. april 1976. Dengang eksisterede endnu Hamlets Kro i Slyngborg, og derhen stævnedes efter Kulturel Forvaltnings indbydelse en broget skare af egnens beboere, som havde interessen for egnens historie til fælles. I virkeligheden må der jo være gået noget forud. Måske endda flere forskellige ting. Det skulle f.eks. vise sig, at mange mennesker i vores kommune lå inde med gamle papirer, som de syntes, på en eller anden måde skulle komme flere til gode, og som da i hvert fald skulle sikres, når de engang ikke længere selv kunne passe på dem. Desuden var der grøde i den slægts- og lokalhistoriske interesse, hvilket i de foregående år havde ført til oprettelsen af talrige arkiver, så man begyndte at kunne skimte en situation, hvor hele landet var dækket. Vi var inde i en periode, hvor der blev mindre og mindre tid til historie i skolernes undervisning. Men folk vil have historie, og når skolen ikke vil, så må de jo selv! Ved at stifte foreninger og oprette arkiver får man reddet et kildemateriale, som ellers i mange tilfælde ville være gået tabt, og man får nedskrevet store mængder viden, som ofte kommer på tryk i årsskrifter o.lign., viden som de gamle nok ellers havde

taget med sig i graven. Slægts- og lokalhistorien trives, for den kan de fleste magte, også uden skoling i faget. Det er jo vældig godt, men medaljen har en bagside, som gør, at det alligevel er bedre med mere historieundervisning: det kan faktisk lade sig gøre at blive student i dette land uden f.eks. at vide, fra hvilket århundrede man begynder at kunne tale om et Danmark, hvornår Skåne ophørte med at høre til dette, eller for den sags skyld, hvem Napoleon var.

Lad os vende tilbage til 29. april 1976 og Hamlets Kro. Det var som nævnt kommunens kulturelle forvaltning, der havde indbudt til mødet, og aftenens vært var derfor helt naturligt forvaltningens chef, daværende skoleinspektør på Auning Skole, snart efter skoledirektør for hele kommunen, Anker Arendt Nielsen. Aktiv i indledningsfasen havde også daværende lærer ved Auning Skole Johs. Laursen været, og det blev ham, der kom til at føre beslutningen ud i livet. Man havde fået formanden for Sømmenslutningen af lokalhistoriske Foreninger (SLF) O. Warthoe-Hansen til at være til stede og give de fremmødte et oplæg med nogle ideer ud fra sin erfaring blandt de allerede etablerede. Det var på hans anbefaling, forløbet blev, at man først stiftede en forening, og at denne derefter som en af sine første handlinger oprettede et arkiv. Der findes lokalarkiver, som ikke er tilknyttet en forening, men den erfarne rådgiver fremhævede altså, at en forening er en god støtte og derfor den bedste vej at gå, selv om det egentlig primært er et arkiv, man ønsker. Også selv om det fører til, at man tit blander de to ting sammen, især fordi det bliver den samme personkreds, der har med begge dele at gøre. Sådan gik det også i Sønderhald.

Der blev nu ikke stiftet nogen forening den forårsaften. Sommeren over tænkte man sig om. Om efteråret gik initiativtagerne og andre så for alvor igang, og præcis et halvt år efter starten, 29. oktober 1976, fandt den stiftende generalforsamling sted. Den fik vedtægter, som ikke er undergået mange ændringer siden, og en bestyrelse på ni medlemmer. Kommunen udpeger et medlem, de øvrige otte skal tilstræbes at repræsentere de otte sogne, kommunen består af. Det har vist sig hensigtsmæssigt, at det ikke kræves, kun tilstræbes, for det kan ikke altid lade sig gøre. Den nye forening har i starten og i årenes løb foretaget sig mange andre ting. Men dens første nyvalgte bestyrelse var sig bevidst, hvad der var dens første pligt: 3. februar 1977 åbnede Sønderhald Egnarkiv. Dette havde fået til huse i lokaler ved Auning Skole, som havde været bolig for skoleinspektøren med familie. Det er en udbredt tendens i vore dage, at tjenesteboliger nedlægges, og ansatte på alle niveauer har deres private boliger andre steder uafhængigt af

ansættelsesstedet. Auning Skole er således ikke det eneste sted, hvor en nystartet institution er kommet til at fungere i en tidligere bolig. Men det var ikke hele boligen, der blev stillet til rådighed for arkivet, og det blev dette, der flyttede, da forholdene efter nogle år blev for trange. Arkivets nuværende lokaler er også en tidligere bolig, et parcelhus hvis beliggenhed som nabo til kommunekontoret havde forårsaget, at kommunen havde købt det. Også her delte vi huset med andre i den første tid, men her blev det altså os, der vandt og nu har hele huset! Flytningen fandt sted i sommeren 1990. Kommunen har i hele arkivets levetid givet det husly og ydet et tilskud til driften.

I sagens natur er det tilfældigt, hvad et lokalhistorisk arkiv indeholder. Der er jo ingen, der er "afleveringspligtige" til det som til de statslige arkiver. Det modtager, hvad beboerne i dets område giver det. Så man bør nok snarere undre sig over en trods alt ret stor ensartethed end over forskellene mellem arkiverne. Hvad alt dette originale materiale af privat oprindelse består af, skal ikke opregnes her. Alle er til enhver tid velkomne til at komme og se det ved selvsyn i den faste ugentlige åbningstid, mandag kl.15-21, undtagen i december. Ligesom de fleste andre lokale arkiver har også vores foruden disse originale ting skaffet sig kopier af gængse arkivaliegrupper fra Landsarkivet i Viborg og Rigsarkivet. Den største enkeltgruppe er kirkebøgerne. Der er meget i arkivet nu efter godt 25 år; men tilvæksten nu er ca. så stor på 10 år som det første år. Det er en helt naturlig udvikling, fordi mange som nævnt havde ting liggende, de gerne ville aflevere. Der havde så at sige været en opbobling, som forlængst er væk.

Foreningens første formand og i praksis arkivets første leder blev førnævnte lærer Johs. Laursen. Johs. var en ildsjæl (var sikkert også en spændende lærer). Han lagde megen tid og mange kræfter i det lokalhistoriske arbejde. Og der var mange andre ildsjæle. Der har hele tiden været flere end foreningens bestyrelse, der har brugt tid og kræfter på arkivet, er kommet med forslag til aktiviteter i foreningen og har brugt tid og kræfter på selv at være med til at føre dem ud i livet. Johs. var bedst til foreningsarbejdet. Han var den inspirerende initiativtager til mangt og meget, mens han og andre i starten troede, at når man blot lagde de indkomne ting lidt systematisk, behøvede der ikke blive gjort meget andet i arkivet end at tage imod og sige tak. Det faldt så efter temmelig kort tid i undertegnedes lod at få styr på tingene og stable en registrering på benene. (Det skal indskydes, at jeg havde en fortid ved Landsarkivet i København og altså var professionel. Da man nok ikke kan være professionel og ildsjæl inden for det samme

fagområde, skal jeg hverken dengang eller senere henregnes til de sidste). Nu 25 år senere er arkivets indhold registreret på EDB. Da det har været et kæmpearbejde at gøre det og derefter få os andre til bare nødtørftigt at forstå det, skal to personer omtales: Helga og Helge Sørensen i Årslev. Hvad skulle vi dog gøre uden dem?

Kun godt tre år var Johs. Laursen foreningens formand, og inden for dem var han endda syg i en periode. Næstformanden, Klaus Moltesen fra Hørning havde således prøvet at fungere som foreningens formand i længere tid, da han formelt blev det i 1980, da Laursen flyttede fra egnen. Han efterfulgtes i 1987 af Ejvind Rygaard, som to år senere blev afløst af Aage Kirkegaard på posten. Ved dennes sygdom sidst i 2000 måtte endnu en gang en næstformand træde til, Tage Thaarsti, som formelt blev formand 2001. Ved generalforsamlingen i februar 2002 gik Tage imidlertid helt ud af bestyrelsen, og som ny formand har Lokalhistorisk Forening nu Frits Nielsen, Virring.

Foreningen har i de 25 år haft talrige arrangementer. De allerbedst besøgte af dem har været sommerturene. De første mange år drejede det sig udelukkende om en årlig aftentur. Vi har på disse ture krydset rundt i Sønderhald Kommune. Vi har nydt dejlige udsigter, set steder hvor spændende arkæologiske fund var gjort, fået forevist interessante bygninger, herunder vores kirker, ja, man kunne blive ved. Efter nogen tid bevægede vi os uden for vores eget område, således f.eks. til Kolind-sund og Pindstrup Centret. I en periode havde vi fået herregårdskuller og så inden for en kort årrække Ulstrup, Clausholm, Løvenholm og Rosenholm. Gammel Estrup havde været blandt de tidlige mål, en gang på hvert af de to museer.

Siden slutningen af 1980'erne har der også været arrangeret heldags-ture, hvad der jo giver betydelig større muligheder. Helt til Thorning og Kølvrå, til Hjerl Hede og Vendsyssel er disse busture gået.

Alt dette er sommerarrangementer. Men om vinteren er vi blevet inden for området her, fortrinsvis i forsamlingshusene, hvor vi har hørt mange interessante foredrag og set mange spændende lysbilleder. Har vi selv haft en i kredsen, der kunne bruges, har vi naturligvis udnyttet det, men vi har også hørt en del udefra kommende. Der er selvfølgelig en overvægt af emner, der har med lokalhistorie, eller i hvert fald historie at gøre, men vi har altså også været både i Australien, Thailand og andre eksotiske steder.

Aftenmøderne var talrigere i de første år end nu. Somme tider spørger vi os selv og hinanden, om vi da er blevet mere dovne, eller om brugbare emner er ved at være udtømt. Svaret er altid nej. Når det er blevet sværere at tromme så mange sammen, at det er ulejligheden værd, til f.eks. et lysbilledforedrag om et historisk emne, hænger det sammen med, at der er kommet så utrolig mange tilbud om aktiviteter. Jo flere der konkurrerer om den samme befolkningsgruppe, jo færre bliver der til hver. Og der er en grænse for, for hvor få man kan stable et arrangement på benene og så alligevel få tingene til at hænge sammen, ikke bare økonomisk, men også ud fra tanken om de skønne spildte kræfter. Altså må den enkelte forening eller anden personkreds lade der være længere mellem mødedagene. For vores vedkommende er der dog en type arrangement, der synes at have bevaret sin store bevågenhed: lokaldagene. Dermed menes dage, hvor der sættes fokus på en enkelt lokalitet inden for vores område, i form af udstilling af billeder og papirer, af spørgsmål mellem arrangører og gæster som gensidigt har noget at give hinanden, og af mange nye afleveringer til arkivet og en mængde nye kontakter. Også et emne som skolerne har vist sig at have bred interesse. Så selv om der er færre møder pr. sæson end for år tilbage, mener vi stadig, der er opbakning til lokalhistorien i vores kommune.

Skal man gøre op, hvad der er den blivende værdi af det lokalhistoriske arbejde, vil man vel først og fremmest pege på den samling, der efterhånden findes på arkivet. Men også de gode kontakter mellem mennesker, som finder sammen om en fælles interesse, bør nævnes. Endelig er der så dette årsskrift. Det første var årsskriftet for 1977, som udkom en af de sidste dage i dette år. Siden er det blevet skik, at skriftet, der bærer et årstal, kommer inden for de første måneder af det følgende år, således at det rummer den afsluttende beretning om det år, hvis årstal det bærer.

Nærværende årsskrift, som bærer årstallet 2001 og udkommer i begyndelsen af 2002, er derfor nr. 25 i rækken og har altså også jubilæum.

Erindringer fra mit liv

AF WALLIN FEDER

Min mor Else Feder f. 13. september 1910 og død 21. februar 1996, skrev i hendes sidste år en erindringsbog tilegnet hendes børn og børnebørn.

Hun voksede op i et - ihverfald på penge - fattigt hjem, men et hjem som jeg tror var meget påvirket af at hendes forældre var ældre mennesker da hun blev født. Jeg har tilladt mig at redigere en lille smule i teksten, og udeladt nogle af de mest personlige ting.

Tiden hun i dette afsnit beskriver, er fra hun kan huske og til hendes konfirmation, og den giver et billede på dagligdagen både i landsbyen, og i husmands- og smedehjemmet.

Hvis man kører ad landevejen fra Randers mod Grenå, og drejer mod nord når man er kommet ca. 13 km ud, så dumper man ind i en lille landsby. Ja, det var den altså da historien her begyndte, og det var i året 1915-16. Det er fra den tid jeg kan huske.

Landsbyen hedder Langkastrup, og jeg blev født der som den yngste af 7 søskende. Mine forældre var oppe i årene, far 49 år og mor 40 år. På den tid hvor jeg kan huske fra var de fire søskende hjemmefra. De 3 tjente og den 4. var i smedelære.

Landsbyen syntes jeg var en hyggelig gammel by. Det første hus man kommer til var et langt gammelt stråtekt hus som lå i læ af en bakke der var beplantet med grantræer, og foran huset lige op til haven lå en sø eller rettere en dam. Det lå virkelig kønt, og konen der boede i huset hed aldrig andet end "Kjesten ved dammen". Det brugtes meget den gang at give menneskene et tilnavn eller øgenavn. Vi kendte ikke

andet, så det levede vi fint med. I byen var der 4 gamle bindingsværks-gårde, stråtekte selvfølgelig, og de tre af dem havde en stor dam lige op mod gården.

Der var også flere små landbrug og mange gamle huse.

Manden på det ene landbrug var også skolelærer. Skolestuen var i stuehuset. Jeg har ikke selv gået i skole der, men det gjorde mine tre ældste søskende.

Der blev bygget en ny skole et stykke uden for byen, nærmest med henblik på at børnene fra Floes, Floes Engbakker og Floes Skov også skulle gå der, og så blev vejen de skulle gå jo ikke så lang.

Jeg vil fortælle lidt om hvad der ellers var i byen.

Der var en købmand. Ja, det er helt sært at tænke tilbage på den butik, der var et utal af skuffer, og alt hvad vi skulle have skulle vejes af først, og kaffemøllen blev drejet med håndkraft. Købmanden havde en evnesvag bror som blev sat til det arbejde. Da vi unger var små var vi lidt bange for ham.

Der var også en bager, og selve bageriet var som et stort bryggers man kom ind i lige ude fra vejen. Det gjorde ænderne også, de vraltede rundt derinde, så man kunne træde i både det ene og det andet. Langs den ene væg stod der et stort trætrug som han brugte til at ælte rugbrødsdej i. Det foregik ved at han jokkede frem og tilbage i truget med sine bare tæer. Der var ingen der var særligt fintfølende dengang, og det er først senere jeg er kommet til at tænke på, at det jo dog var et rædsomt svineri.

Længere henne i byen var der et brødsalg fra en bager i en anden by, og de havde samtidig telefoncentralen at passe.

Engang om ugen kom der en slagter kørende i en hestevogn. Den var ikke lukket, nej kødet lå bare bag i vognen dækket til med et lagen, så bl.a. spyfluer havde næsten fri adgang om sommeren. Men det var der jo ingen der tænkte på.

Der var også en karetmager. Ved hans indkørsel stod to store rødtjørne med store smukke kroner. Hvor var de smukke om sommeren. Dengang syntes vi det var vældigt med de store save, og de lange træstammer som lå på blokke uden for, og som selv gled ind alt som save arbejdede. Hvordan det gik til tænkte vi ikke over, men så vidt jeg husker var der en vindmølle der trak det hele. Elektriciteten var jo ikke kommet til byen på det tidspunkt.

Hans kone havde mælkeudsalg. Mælken skulle bestilles dagen før, og når så mælkevognen havde været der, satte han spandene af ved rødtjørnene, og så kunne folk komme og hente. Når den første havde hentet, hængte hun potmålet (litemål) på øret af spanden, og da det

var grusvej, og det jo til tider blæste, er det ikke vanskeligt at tænke sig til hvordan det potmål snart så ud, men det blev jo skyllet af i mælken når næste kunde kom.

I min tidligste barndom var der også en mølle hvor bønderne kom og fik deres korn malet. Møllen lå ved den gamle Randers landevej. Den vej er der endnu, men dengang bestod den kun af to sandede hjulspor med en stribe græs imellem.

Mit hjem, et langt stråtækt hus, lå midt i byen.

I den ene ende af huset var der en kostald, og bagved var der et særskilt svinehus. Det lå faktisk i baghaven, men den var ret stor, og nede i det ene hjørne var der en brønd. Der var ingen pumpe, kun en lang stang med en snoet krog i enden. Når vi hængte spanden her på og gav et bestemt kast ned i vandet, så blev spanden fuld, og vi kunne hive den op.

Nede i forhaven, som var endnu større, der lå smedien. Bagved var der et hønsehus og hønsegård. Lidt fra stuehusets vestre gavl lå et stort træhus som var hestestald, vognport og lade.

Marken lå langt uden for byen, helt uden for den nye skole.

Mine forældre som unge uden for stuehuset.

Vi havde 3 køer, 1 eller 2 kalve og en del grise, Vi havde også 2 islænderheste, høns, en hund og en kat.

Når far skulle passe smedien, var det jo mor og vi børn der måtte arbejde i marken både forår, sommer og efterår. Vi fik lært at bestille noget lige fra de tidligste barneår, men det har jo ikke skadet os.

Det jeg var mest ked af, var at når jeg skulle i skole om morgenen, så skulle jeg have køerne med ud og tøjre dem i marken. Marken lå på den anden side af skolen, og i frikvartererne skulle jeg gå ned og flytte dem. Det var forfærdeligt, for de andre børn drillede mig, for sådan noget blev de ikke sat til. Børn kan jo til tider være så "søde" mod hinanden.

I forsommeren skulle vi i tørvemosen. Den havde vi nedenfor landsbyen Virring. Vi lavede selv vores tørv, og senere skulle vi gå ned for at rejse dem så de kunne tørre, og igen senere skulle vi stakke dem. Det var såmænd hårdt nok, og det var jo også langt at gå. Men der var så fantastisk kønt dernede, og solen skinnede og fuglene sang. Lidt derfra var der et kildevæld med klart og koldt vand, så der søgte vi jo til tider hen.

Senere skulle tørvene køres hjem, og det var sørme hårdt for de to små islænderheste, for der var en lang og stejl bakke op fra Virring by. Men det gik jo, for de fik selv lov til at passe farten. Far var altid god mod sine dyr. For hvert læs fik de så muleposen hængt om halsen mens vi læssede af, og senere blev de også vandet.

Det var et helt cirkus at få læsset af. Der var en lem i gavlen, og fra den og over på et trin på en stige blev der lagt et brædt. Der stod mor så, og vi læssede i kurve og stak ind til hende. Så løftede hun dem op til far som tog imod og stablede dem inde på loftet. Når der ikke var plads til flere, blev resten løftet op på loftet over smedien, hvilket ikke var nemmere, men der var ikke plads andre steder. De var såmænd også besværlige at få ned igen når de skulle bruges, så de gav varme flere gange.

Hen på foråret kom så høhøsten, og det var i engen og i kæret som lå langt uden for Uggelhuse ned mod fjorden. Det var far, mor og drenge der ordnede det, og på de dage skulle jeg blive nede hos køerne, og skulle der ikke hakkes roer, så skulle jeg samle kogler under grantræerne. Koglerne var jo gode til at tænde op med. Jeg kunne ikke lide at gå alene i granerne, men det turde jeg ikke sige. Far havde plantet et stort stykke til med grantræer i begge ender af marken, og et læbælte hele vejen i skellet mod vest. Det gjorde han straks da de havde købt jorden, så træerne var jo blevet store.

Ellers var det såmænd dejligt at gå ude i marken, der var en fuglesang uden lige nede fra Floes Skov som ikke lå ret langt derfra.

Når så høet var kommet hjem, og græsset groet op igen, så var det mit job at trave derned med køerne tidligt om morgenen på de dage jeg ikke var i skole. Vi gik jo kun i skole hver anden dag om sommeren. Så skulle jeg blive dernede hele dagen. Jeg havde mine skolebøger og en madpakke med. Der var dejligt dernede. Jeg kunne jo se hvad der kom på fjorden, og til den anden side kørte togene. Solen skinnede og fuglene sang, men selvfølgelig var det da en lang dag at være helt alene dernede.

Når fem toget var kommet, - og ikke før, måtte jeg koble køerne sammen, og så traskede hjem igen. Der var mindst 5 km, og jeg syntes det var langt at gå, også for køerne.

Så kom høsten, hvor alt kornet blev mejet med le. Jeg har prøvet at binde rug op efter far en hel dag igennem da jeg var 10-11 år gammel. Det var ellers normalt at det var mor der bandt op.

Jeg mindes en dag de mejede fra langs læbæltet, så ville far træde tilbage for at tage nogle strå, alt skulle jo med. I det samme vendte mor sig lidt og smed et neg, og i samme øjeblik gled leen på en grangren, og den gik ind i siden af mors ene ben. Hun faldt om og besvimed, men da hun kom til sig selv igen, rejste hun sig, og bandt et ikke helt rent tørklæde om for at standse blodet. Mor gik så hjem, og jeg fulgte med. Da vi kom hjem, vaskede hun såret rent i carbol. Pu-ha hvor det lugtede grimt. Jeg spurgte hende om det ikke gjorde ondt. Hun svarede bare jo, og så bandt hun en klud om. Der var ikke nogen tanke om at en læge eventuelt skulle se på det. Mor var ikke pivet, så langt fra, og dagen efter var hun med i marken igen.

Når der skulle køres korn hjem, blev der bredt sække ud i bunden af vognen og på den plads vognen stod på når vi læssede af. Ingen kærner måtte jo gå til spilde. Om vinteren tærskede far så kornet med plejl inde på gulvet i laden.

Der var engang - jeg glemmer det aldrig - far, Thomas og jeg kom kørende med det sidste læs gennem byen, og vi var alle glade for at vi havde fået det hele godt og tørt hjem, og så lige pludselig skred hele den forreste del af læsset ud og havnede i bagerens have. Far sad ovenpå, og så noget betuttet ud. Vi kunne altså ikke lade være med at grine, men vi skulle nok passe på, at han ikke så det. Hestene stod bare stille og kikkede på ham, og vi måtte så have det hele stablet på igen.

Når negene var kørt hjem, var det stubbene det gjaldt. De skulle rives, og det var med håndrive. Riven var lavet af træ og var med trætænder.

Der skulle rives sådan at rivelsen kom til at ligge i riller. Jeg kan huske, at jeg kunne gå og fantasere om mange ting, når jeg somme tider gik der alene en hel dag.

Om efteråret var det kartoffeloptagningen der stod for. Far hakkede dem op, og vi kravlede og samlede dem op. Ind i mellem kunne det godt være koldt, særlig om morgenen, men vi skulle bare hænge i. Når vi så endelig blev færdige, så skulle vi gå bag efter en harve og samle op, der var jo altid nogle der var blevet overset.

Derefter var det roernes tur. De værste var runkelroerne, for dem måtte vi ikke tage op med jern, de skulle rykkes op med håndkraft. Far mente ikke de kunne holde sig i kulen hvis der var stukket i dem. Når de skulle læsses på vognen var det også med hænderne, vi måtte ikke bruge greb. Når vi kom ned i marken om morgenen, og der var rim på bladene, var det vel nok en kold omgang for fingrene. Vi skulle jo rykke dem op og skære toppen af med en kniv. Kålroerne måtte vi derimod godt bruge både jern og greb til.

Når vi var færdige med roerne, så skulle der køres møg ud.

Det gjorde vi med sættevogn, altså vi havde to, og far stod i møddingen og læssede, og jeg kørte med læsset. Thomas læssede det af og spredte det mens jeg kørte hjem med den tomme vogn. Når jeg kom hjem skiftede vi bare hammelen over på den anden vogn, og så var der bare afgang igen.

Jeg har aldrig prøvet at pløje, men harve det har jeg. Man kunne godt blive lidt træt i benene af at trave op og ned i den bløde jord en hel dag.

Sommeren kunne godt af og til være træls, for der var aldrig tid til at lege, men når så vinteren kom, så blev det anderledes.

Far havde lavet en god slæde til os, og lige uden for vores have var der et jordstykke vi kaldte lergravene. Der var der nogle bakker og fire store vandhuller, så når der kom is på, så morede vi os dejligt. Havde vi ikke nok i de huller, var der jo de andre damme i byen der var tilgængelige. Det kunne af og til give våde og kolde fødder, for vi havde jo kun træsko på. Når de var blevet våde, gik vi ind i smedien, og far tog gløder og lagde dem i træskoene. Jeg kan huske, at da jeg var mindre, blev jeg løftet op på en plads bag ved essen. Der var dejligt varmt, og når så træskoene var tørre, så var det bare af sted igen.

Far lærte mig at flette halmsåler til træskoene på to forskellige måder. Det skulle helst være rughalm der blev brugt.

Min far og mor som gamle i ca. 1935.

Vi skulle skiftes til at hjælpe far i smedien når der skulle trækkes i blæsebælgen. Når det var forhammeren det gjaldt, så måtte mor træde til, for det kunne vi ikke magte.

Men mor kunne så meget, hun kartede og spandt uld, og bagefter farvede hun garnet. Jeg var ikke ret gammel, da hun sagde, at nu kunne jeg godt selv strikke mine egne strømper og vanter. Det lærte hun mig så, og det gik jo fint. Jo - vi lærte at arbejde, og ikke sige imod, og fremfor alt at være ærlige.

Mor kunne også skrive sange der rimede.

Sommetider når far kom ind fra smedien, når han ikke kunne se til mere, for der var ingen lys derude, så skulle der holdes mørknings-time, for der skulle jo spares på lyset. Det var jo under krigen 1914-18 og

lige efter. Vi havde en carbidlampe og senere fik vi petroleumslamper, men petroleummet var jo også rationeret.

Når vi havde mørkningstid satte far sig med ryggen op mod en stor dragkiste. Så kunne han lige nå at lægge fødderne på kakkellovnsskødet. Fødderne blev jo så dejlig varme, og så sang han meget gamle sange og viser for os. Det kunne jeg godt lide. Jo, selv om vi havde et hjem hvor der ikke var noget at rutte med, så havde vi det godt. Vi har altid fået det vi kunne spise og en god varm seng, men sådan noget som julegaver og fødselsdagsgaver, det kendte vi slet ikke. Heller ikke slik og alle de forskellige gode sager til jul, men det gjorde jo ikke noget når vi ikke kendte det.

Om sommeren havde vi et par dejlige oplevelser. Sidst i juni var der børnefest i Floes Skov, og vi glædede os altid lang tid i forvejen. Der nede i skoven var der en danseplads, det var gulvbrædder og en bræddewæg halvt op, og så tag over. Der var en blind mand der sad og spillede for os på sin harmonika, og ih, hvor vi morede os. Kønt var der jo også under bøgetræerne, og der var høje skrænter vi tumlede os på. En slikbod var der også, men det kunne jo ikke blive det store sus, når man kun havde 25 øre. Men en sommer blev det noget særligt, for da jeg gik derned fandt jeg en 1 krone seddel. Sådan nogle havde vi dengang, og det var mange penge, og jeg lod mig friste og soldede dem alle op, men bagefter havde jeg det ikke godt. Min samvittighed nagede mig, for jeg vidste jo at det var forkert, og at pengene kunne have været brugt til noget bedre, og jeg turde slet ikke sige det der hjemme.

I haven avlede vi mange kartofler, ribs, solbær og kirsebær, og når den tid var, så havde vi travlt om fredagen med at plukke bær og samle kartofler, for lørdag morgen blev det stillet op bag i fjedervognen og hestene blev spændt for. Mor kørte så de 13 km til Randers, og solgte varerne på torvet. Først i september var der noget i Randers der blev kaldt "Frilørdag". Det var en slags byfest hvortil egnens piger og karle altid fik fri til at deltage i. Når det var, så måtte jeg komme med på torvet. Jeg nussede lidt rundt i nærheden af torvet, og hvis mor fik ud-solgt kunne der blive til en is til 10 øre, og det var en oplevelse.

Der var engang mor havde været derude og havde fået ud-solgt, og så gik hun hen og købte et stykke tøj, hvoraf hun skulle sy noget til dren-gene. Pakken med tøjet tog hun med ind i gården hvor vognen stod, og lagde den under agestolen, og gik derefter i et andet ærinde. Hun så godt der stod en kone i porten og så på hende, men det tillagde hun ingen betydning. Da hun kom tilbage, og skulle spænde hestene

for og køre hjem, så hun at pakken var væk. Hun var meget ulykkelig. Der gik vist nok et par år, så blev konen fra porten pågrebet, for det var noget hun havde brugt meget. Da politiet fandt hende, havde hun et stort lager af tyvekoster. De forskellige som havde anmeldt tyverier skulle så komme og se om deres ting var der, og mor fik sin pakke, og glad var hun.

Til fastelavn var der fest i gaden. Drengene var pyntede, og de havde en klovn med som lavede en masse skæg. De sang så ved hvert hus, og på den måde samlede de en del penge sammen. For de penge blev der holdt et børnebal bagefter i det dejlige forsamlingshus der var i byen.

Søndagen efter havde karlene pyntet både sig selv og deres heste. Så var der ringridning, og den der vandt var konge. Derefter red de rundt i byen og sang, og bagefter holdt de så bal.

Forresten har jeg glemt at fortælle, at der på egnen også var et teglværk. Det lå mellem Floes Skov og fjorden. Der var der mange der arbejdede fra tidlig morgen, og det var ikke bare en almindelig 8 timers arbejdsdag. De har sikkert været godt trætte når de om aftenen skulle gå hjem igen, og det har sikkert ikke været meget de har fået for det.

Med hensyn til min skole, så kunne jeg egentlig godt lide at gå der. Der var bare et par tøser som mente de var bedre end vi andre. Den enes far sognerådsformand, og hun lærte at spille klaver. Den anden var fra en proprietærgård i Ammelhede. Men inden i mig selv var jeg godt tilfreds, for i klassen sad jeg oven for dem, og det var de dygtigste der sad øverst. Da de var 11-12 år gamle blev de flyttet til en skole i Randers. Pigen fra gården havde en ældre bror, og de havde en lille hest og en jumbe som de kørte til Uggelhuse med. Hesten opstaldede de så på kroen og kørte med toget til Randers.

Jeg tænker også tit på, hvor meget jeg glædede mig til de søndage hvor min bror der var i smedelære kom hjem. Han var sådan en stille fyr, og han var altid rar ved mig. Hvis jeg fik bud på at gå ned i marken og flytte køerne, tog han altid sin cykel og satte mig op, og kørte derned med mig. Da jeg var 16 år rejste han til Brasilien, og jeg har ikke set ham siden.

Der var en del ældre mennesker i byen. Lige ved siden af os boede Mads og Guste i et meget lille hus. Der var kun et lille køkken, en lille gang og en stue med sand på gulvet. Det var meget fattigt, hvidkalkede vægge uden nogen ting på, og så stod der en seng og en slagbænk (bænk der kan slås op som en seng) og en træstol ved bordet. Det var alt hvad der var, men det var ikke så sjældent dengang.

Der boede også en lille mand i byen. Han hed Bom. Hans kone døde da hun fødte det 13. barn. Selv om nogle af dem var kommet ud at tjene, så var det alligevel svært for ham. Der var jo ikke noget der hed understøttelse eller bistandskontor dengang. Han tog sin trillebør og kørte ned til fjorden neden for Uggelhuse. Der fik han fat i et par kasser fisk, som han så travede rundt og solgte. Folk gjorde hvad de kunne for at eksistere dengang.

Lidt længere henne ad vejen boede Anton og Trine. Hende gik jeg til købmanden for når jeg havde tid. Så fik jeg enten 2 øre eller en franskbrøds mellemmad med sukker på, og det var jeg inderlig tilfreds med.

Nu er vi så kommet frem til året 1922, og der om efteråret solgte far jorden og dyrene til min ældste bror, som så byggede en ejendom ude på marken.

Det efterfølgende forår var jeg blevet 12½ år, og da de jo nu ikke havde noget særligt til mig at lave, så kunne jeg jo lige så godt komme ud at tjene.

Jeg blev så fæstet ud til nogle mennesker der boede i Krogen. Krogen var 2 mindre ejendomme og 1 hus der lå meget afsides i nogle græner. Det var kun meningen, at jeg skulle være barnepige for deres pige på 3 år og en på 7 mdr. Sådan kom det nu ikke til at gå. Jeg blev forlangt til at malke 5 køer, og af og til flere. Der skulle ikke malkes før kl. halv ni om aftenen, og da var konen og pigerne gået i seng, og manden lå og sov på sofaen. Jeg kaldte på ham, og gik ud og begyndte, og kaldte flere gange, men det hændte ikke så sjældent at jeg måtte malke dem alle alene. Om morgenen blev der hamret på døren til det hummer jeg lå i, og så var det ud at malke igen.

Hver anden dag skulle jeg være i skolen kl. 7, og der var mindst 5-6 km at gå, så det blev kun til en klud i ansigtet, en mellemmad i hånden, og så af sted, og jeg kom altid for sent selv om jeg løb.

Læreren var jo lidt utilfreds, men spurgte om jeg skulle være der længere end til november. Det sagde jeg nej til, og så tog han det ellers meget pænt resten af tiden.

En dag tog både manden og konen i byen om formiddagen, og jeg var helt alene med dyrene og de to børn, så da jeg om aftenen havde fået de små i seng, måtte jeg jo, selv om jeg var meget bange, med bare en petroleumslygte ud i stalden og fodre køer og grise, og derefter malke. Bagefter var jeg så træt at jeg satte mig i brændekurven hvor jeg faldt i søvn. Klokken halv 3 om natten kom de så hjem, men kl. 5 var det bare op igen.

Hvor var jeg ked af at være der, men jeg var jo fæstet for sommeren, og skulle have 75 kr. i løn for hele tiden. Det var et grimt sted at være alene hjemme, og der var ikke en dør i hele huset der kunne låses, og man gik lige ind fra kostalden og ind i baggangen.

I et lille hus i nærheden boede et par gamle mennesker der hed Kristen og Maren. Hun var god mod mig, og når jeg kom i nærheden af huset havde hun altid et stykke kage eller noget andet godt, og det hjalp mig meget.

*Min far, smeden, uden for den lille smedie.
Bemærk nye vinduer og skalmur på stuehuset.*

Når jeg gik i skole skulle jeg gennem en mose med store vandhuller og masser af lyng. Der var meget kønt der, og der var masser af ænder og mange andre svømmefugle. Jeg havde jo bare aldrig tid til at nyde det, og når jeg kom fra skole over middag når solen bagte, så var der en masse hugorme der soled sig sig. Jeg var hundeanst, men frem skulle jeg jo, og heldigvis stak de af og gjorde mig aldrig noget.

Endelig blev det november, og jeg kunne slippe derfra. Jeg måtte så blive hjemme om vinteren, og så skulle jeg gå til præst, for så kunne jeg nøjes med at gå den sidste måned inden konfirmationen næste efterår, for jeg skulle jo ud at tjene igen til maj.

Jeg fik en plads på en gård derhjemme i byen, og jeg skulle sove hjemme. Kl. 5 om morgenen skulle jeg møde på gården og malke en række køer inden skolegang, men her fik jeg da lov til at få tid til at blive vasket og få ordentlig morgenmad.

Det var en ungkarl jeg tjente hos, og han havde en husbestyrerinde og 2 karle foruden mig. Husbestyrerinden sørgede altid for at jeg kom tidsnok i skole, og når jeg ikke var der, skulle jeg med i marken og tage del i alt arbejde.

Jeg blev jo så konfirmeret mens jeg var der. Den dag jeg skulle konfirmeres skulle jeg godt nok også over og malke om morgenen, men havde da fri om aftenen.

Forkarlen kørte os i hestevogn til Assentoft Kirke hvor det skulle foregå. Søndagen efter skulle jeg til alters. Det var i Virring Kirke, og da vi kom hjem derfra, skulle vi komme over på gården og spise middag. Vi fik haresteg.

For den sommer fik jeg også 75 kr., så der var da til mit konfirmationstøj.

En verdensmester fra V. Alling

AF IRENE HELLVIK

En dejlig sommerdag, nærmere bestemt den 15. august 1970, var stort set alle børn og unge i V. Alling samlet foran fjernsynet i den gamle skole. Normalt var vi ude og lege, men denne solskinsdag var vi meget mere optaget af en bestemt begivenhed ude i verden. Verdensmesterskabet i landevejscykling i England.

Jørgen Schmidt ankommer til Tårstrup Lufthavn efter nogle begivenhedsrige dage i England.

I ankomsthallen var en masse mennesker og pressefolk stimlet sammen for at hylde den nye verdensmester.

Når vi pludselig var så optaget af cykelløb var det fordi Jørgen Schmidt, som kom fra vores landsby, var med som deltager. At en fra vores landsby var med til et verdensmesterskab, synes vi var meget spændende, så alt andet blev sat til side for at følge med i begivenhederne på fjernsynet.

Vi lå og sad rundt om fjernsynet og fulgte ivrigt med, og lige pludselig skete der det helt fantastiske at Jørgen spurtede af sted. Han bare trådte og trådte i pedalerne og fik et forspring uden lige. Vi sprang op og var helt vilde, for mere spændende kunne det ikke blive. Det viste sig, at det kunne det. Han øgede forspringet og blev den suveræne vinder. Og tænk, han, vores Jørgen slog alle de store cykelnavne og blev verdensmester.

Næste dag i skolen blev der ikke snakket om ret meget andet end denne store begivenhed. Men det var ikke gjort med det. Midt i en af timerne dukkede vores skoleinspektør op og meddelte, at alle de elever der boede i V. Alling skulle pakke deres tasker og gå ud til bussen. Lidt

efter stod vi en ti-tolv stykker og kikkede forundret på hinanden. Rundt om hjørnet kom en stor taxa og vi blev alle gennet ind i den, og turen gik hjemad. Ved skolen blev vi sat af og modtaget af formanden for idrætsforeningen i Ø. Alling, Sigfrid Sørensen. Han havde hænderne fulde af papirflag som vi børn blev forsynet med. Skoletaskerne blev smidt hen i et hjørne, og vi blev stillet op på rad og række med flag i hænderne. Derefter gik den lille gruppe af sted med Sigfrid i spidsen. Hen ad gaden til gården, hvor Jørgens forældre boede. Vi kom ind på gårdspladsen og stillede os op efter bedste evne, hvorefter vi råbte hurra indtil verdensmesteren dukkede op på trappen med hele sin familie.

Der stod han så med bånd og sager og så lidt forlegen ud og takkede selvfølgelig for bysbørnenes lykønskninger. Enden på dagen blev at vi blev lovet en is nogen dage senere. Der var ingen i familien der havde tænkt den tanke, at der også ville dukke et børneoptog op på gårdspladsen.

Isen fik vi, men det bedste var dog at vi havde fået fri fra skole og dermed rigtig kunne bade os i vores kammeraters misundelse. Vi havde jo en verdensmester – en der ydermere kunne skaffe os en skolefri-dag. Hvad mere kan man forlange.

På et efterfølgende cykelløb hyldes Jørgen Schmidt af sine cykelkollegaer.

Hjemme i Vester Alling, hos sine forældre, slapper Jørgen Schmidt af efter den spændende tur til England.

Jo, den dag gik over i historien for beboerne og specielt børnene i Vester Alling.

Men hvad med Jørgen. Her mange år senere har jeg opsøgt ham for at få hans egen historie om begivenheden den dag i England for så mange år siden. Og selvfølgelig også om hans liv derefter.

Jørgen er blevet interviewet et utal af gange om hans verdensmesterskab og fortæller i dag lige så levende som dengang. Alt står lysende klart og detaljerne er på ingen måde glemt. Mit billede af, at han var

helt alene på de engelske landeveje og kom i mål lang tid før de andre er ikke helt sandt. Han var med i en lille udbrydergruppe der ville slutte sig til fortroppen, og han havde fået så god gang i pedalerne at han passerede dem uden problemer. Det lod de selvfølgelig ikke sidde på sig, så de fulgte efter, og det var faktisk først kort før målstregen, at han igen tog føringen og kom over som den første.

Jørgen og jeg sidder på hans kontor en dag i december 2001, og her fortæller han løst og fast om dengang og hans tilværelse i øvrigt. Cykling har siden han var dreng været en stor del af hans tilværelse. Første gang han blev interesseret i denne sport var tilbage i slutningen af 1950'erne dengang der var 6-dags løb i Aarhus-Hallen. Her tog han ind sammen med sin far og fulgte ivrigt med i de spændende løb. Han blev så bidt af cykling, at han selv begyndte at cykle. Han blev tilknyttet Randers Cykelklub og var med i en masse spændende løb herhjemme og i udlandet. Han fik da også flere tilbud om at blive professionel, men han takkede nej. Han ville hellere cykle som amatør og passe sit arbejde og familien. Han blev gift med Jytte i 1971, og der kom to piger til.

Alligevel er cyklingen blevet omdrejningspunktet i hans liv. Indtil 1976 var han aktiv rytter. Fjorten dage før den store dag i England, var han begyndt på et nyt arbejde på tømmergården i Randers, og dette havde han frem til 1977, hvorefter han skiftede arbejde og etablerede sin egen cykelforretning som han nu har haft i næsten 25 år. Men ikke nok med det. Hans to piger, Lotte og Sanne, slægter deres far på og er begge aktive cykelryttere, og så er Jørgen selv aktiv på andre fronter indenfor cykelløb. I dag er han formand for 5. år i træk for Randers Cykelklub af 1910. En cykelklub hvor han foruden at være aktiv som rytter også har fungeret som træner, og hvor han har siddet i bestyrelsen i mange år. Derudover er han formand for det Jysk-Fynske distrikt for dameudvalget samt med i bestyrelsen for det landsdækkende dameudvalg. Endelig er han med i repræsentantskabet i Dansk Cykel Union. Hans cykelforretning er 25 år gammel i år 2002 og har ligget i Vestergade i alle årene. I begyndelsen lå forretningen på hjørnet af Vestervold og Vestergade og de sidste 5 år i nr. 35, en smuk gammel bindingsværksejendom. Det er en god forretning, hvor der både sælges cykler til os almindelige mennesker samt fremstilling af specialcykler til professionelle cykelryttere. Der er 2 mand ansat foruden ham selv, og her i vinterhalvåret går dagene med at reparere og færdiggøre cykler til den kommende sæson.

*Alle fotografier er venligst udlånt af
freelance pressefotograf Kaj Grosen, Randers*

Sct. Bernhard i Essenbæk

AF MORTEN MØBJERG

Midt i Assentoft - eller nærmere Essenbæk, som den del af byen og kirkesognet med stadig hedder - ligger den gamle kirkegård med sit dige og sin imponerende middelalderlige indgangsportal. I dag er kun en enkelt gravsten tilbage mellem træer og buske, men indtil 1867 en normal kirkegård med beplantning og grave i lange rækker. Den gamle kirke lå også her - i det nordvestre hjørne. En romansk kvaderstenskirke med senere tilbygget tårn og våbenhus, indtil man i 1865 besluttede at bryde den ned på grund af "brøstfældighed" og erstatte den med den nye kirke ved Grenåvej.

Kirkegården blev heldigvis ikke sløjft, selvom den efter 1867 ikke længere var i brug til begravelser. Den henligger den dag i dag som et fredet, smukt og fredfyldt område på toppen af skrænten ud mod bakkerne og fjorden - med udsigt til det sted, hvor Essenbæk kloster i sin tid lå. Brokkerne fra nedrivningen gemmer sig under en langstrakt forhøjning, som fortjener at blive gravet ud. Omridset af kirken er markeret af en række "hjørnestein" og midt på tomten er rejst en mindesten. Vi ved så nogenlunde, hvordan kirken har set ud. Arkitekt Uldall giver en kortfattet beskrivelse af kirken, da han besigtiger den før nedrivningen. Dertil kommer en arbejdstegning udarbejdet af muremester Fugl i Randers, der indeholder en nøjagtig opmåling af kirken og en facadetegning - sandsynligvis en del af et forslag til istandsættelse. Det er disse oplysninger, vi har brugt som grundlag for den skalamodel af kirken, vi har bygget, og som nu er at se i våbenhuset til den nye kirke - sammen med den rekonstruerede meget interessante og problemfyldte altertavle fra den gamle kirke - og måske fra Essenbæk kloster.

Af inventaret er der heller ikke mange originale stumper tilbage. Selv altartavlen blev splittet ad, nogle dele endte på Gl. Estrup, andet blev solgt. I tidens løb er fire af figurerne vendt "hjem" og findes i dag på Randers kulturhistoriske Museum: Kristus, Jomfru Maria og apostlene Peter og Jakob. Altartavlen var i sin grundstamme en såkaldt skabsaltartavle med et bredt midterfelt og to sidefløje, der kunne lukkes ind over midterfeltet. Vi har tilsvarende altartavler mange steder, bl.a. i Vester Alling, og det er denne kirkes altartavle, vi har brugt som grundlag i et forsøg på også at rekonstruere en model af altartavlen. Ved hjælp af foto- og EDB-teknik har vi placeret Kristus og Jomfru Maria i midterfeltet af tavlen og puttet de to bevarede apostle ind på deres pladser og ladet de manglende apostle erstatte af apostlene i Vester Alling. Så langt har vi fast grund under fødderne. Men det er kun den halve del af Essenbæk altartavlen. På skabet var monteret et sæt vinger, der sammen med bagsiderne af alteskabets "låger" dannede to flader omkring midteraksen - hver lige så store som midterfeltet i altartavlen.

I 1830 og igen i 1833 besøgte kunsthistorikeren N. L. Høyen kirken og gjorde heldigvis fyldige notater (opbevaret på Nationalmuseet) netop om altertavlen og de to flader, der fremkom, når skabet var lukket. Der var malerier på, 12 billeder på hver sin halvdel. Venstre side med den hellige Bernhard af Clairvaux' levned og den højre side tilsvarende med den hellige Laurentius' livshistorie. Billederne af Sct. Laurentius var ikke overraskende. Både klosterkirken i Essenbækklosteret og sognekirken var indviet til denne helgen, så billedserien med hans vita var, hvad man kunne vente at finde. Helt overraskende var derimod Den hellige Bernhards livshistorie. Selvom der er stor sandsynlighed for, at altertavlen tidligere har stået i klosterkirken, før den kom til sognekirken, er der ingen logisk forklaring på, at et Benedictiner-kloster skulle have en altertavle, der i detaljer beskriver Cistercienserordenens grundlægger.

Sct. Bernhard er en sjælden fugl i den danske ikonografi. I Skive gamle kirke findes et velbevaret kalkmaleri, der viser Sct. Benedict med krucifiks og Sct. Bernhard med monstrans stående over for hinanden.

I Løgumkloster kirke finder vi ligeledes et malet billede af Sct. Bernhard på lågen til det velbevarede relikvieskab i korets nordside. Også her står han overfor Sct. Benedict. Det understreger det historiske slægtskab mellem Benedictinerordenen og Cisterciencerordenen og er vel ikke uden betydning, når vi som i Essenbæk præsenteres for et cistercienseralter i en benedictinsk sammenhæng. Birgitta kapellet ved Roskilde Domkirke har også et Bernhard-billede, hvor motivet er det samme som på den oprindelige altertavle i Esrom klosterkirke: Kristus stiger ned fra korset og omfavner Sct. Bernhard.

Jeg søgte hjælp hos James France, der er den største kender, når det drejer sig om Bernhard-ikonografi. Han gennemgik først Høyens noter og sammenholdt hans beskrivelser med "Vita Prima" - Bernhards helgenlegende, der er kilde til "Legenda Aurea", som indtil det ordrette har dannet forlæg for de billeder, Høyen beskriver på Essenbæk altertavlen.

Bernhards mor, Aleth, havde mens hun ventede Bernhard en "profetisk" drøm: Det hun skulle føde var en lille hundehvalp, som gøede kraftigt (Billede nr. 2). Hun blev naturligvis nervøs og berettede sin drøm til en hellig mand, der trøstede hende med, at hun skulle blive mor til en virkelig "vagthund for Guds kirke, som ville gø højt og længe mod alle kirkens udskjelser. Han bliver en berømt prædikant og skal helbrede mange sjæle med sin lægende tungs kraft" (Billede nr. 3). Om billede nr. 4 noterer Høyen: "Matronen som barselskone". Der findes næppe noget billede af Bernhards fødsel, men derimod talrige af hans "fristelse", og James France antager, at det er denne situation med den nøgne frister i sengen, Høyen har forvekslet med en fødsels scene.

Billede nr. 1 hører ikke hjemme i sammenhængen. Det er ikke nævnt i Høyens beskrivelse, men er kalkmaleriet fra Skive gamle Kirke, der er med til at understrege sammenhængen mellem de to munkeordener - Benedictinerne og Cisterciencerne. Høyen nævner et billede: "Hun overgiver sønnen til en skolemester", som ikke har kunnet identificeres.

5: Julevisionen	6: Bernhard prædiker	7: Han optages i klosteret
8: Bernhard med priorstav	9: Han uddriver en djævel	10: Han uddeler sakramentet
11: En kvinde velsignes	12: Bernhard dør	

Derfor faldt jeg for fristelsen til at erstatte dette billede med Skivebilledet for at antyde den gåde, som knytter sig til alteret.

Sct. Laurentius blev som ung diakon af pave Sixtus II, der døde som martyr 258, udpeget til kasserer for menigheden i Rom. Samme år blev Laurentius selv martyr, da kejseren forlangte menighedens formue udleveret. Laurentius fører en skare fattige og syge mennesker frem for kejseren og forklarer, at de er kirkens evige rigdom. Han underkastes tortur og lider til sidst en frygtelig død ved at blive "ristet" levende. To af hans fangevogtere Hippolyt og Romanus overbevises af Laurentius' trosmod. Også de må lade livet.

Jeg har fundet de motiver, som Høyen beskriver som kalkmalerier i danske kirker, hvorefter pastor Viggo Jensen har gengivet kalkmalerierne i stregtegning. Kalkmalerierne er hentet fra 2 kirker: Skamstrup og Over Dråby - henholdsvis Roskilde og Helsingør stifter.

Høyens optegnelser er sporadisk ulæselige og til tider så kortfattede, at man er i tvivl om, hvilket motiv han beskriver. Der ser ud til at være hele 5 billeder, der omhandler pavemartyriet. Jeg har kun fundet 2; de resterende 3 har jeg så erstattet med andre typiske motiver fra billedrækken i Skamstrup, Laurentius' fødsel og dåb (nr. 3 og 4) og senere med torturscenen "den kogende olie" (nr. 8). Notaterne antyder, at det er henrettelsen af Romanus, der har været på altertavlen. Vi har ikke haft et brugeligt forlæg for dette motiv og har erstattet det med Hippolyts martyrium (nr. 9). Kistebilledet har jeg ikke kunnet finde, derfor er den erstattet med et billede af Sct. Nicolaus. Resten svarer til Høyens notater - og genskabelsen af billedrækken svarer i indholdet til den oprindelige tavle, selvom detaillerne naturligvis ikke er autentiske.

1: Sixtus forhøres	2: Sixtus henrettes	3: Laurentius' fødsel
4: Laurentius' dåb	5: Laurentius og de fattige	6: Prædiker fra fængslet
7: Han piskes	8: I kogende olie	9: Hippolyt slæbes til døde
10: Laurentius for kejseren	11: Han ristes over sagte ild	12: Han lægges i kiste

Desværre har vi kun en beskrivelse i ord, ingen tegninger - overhovedet. Det var let nok at gætte på Laurentius-siden. Vanskeligere var det med Bernhard af Clairvaux. Her var jeg helt afhængig af James France. Han har besøgt mig her i Esserbæk, og vi har været rundt for at fornemme atmosfæren både på kloster- og kirketomten - og han påtog sig at finde frem til de billeder, som i det store og hele passer til Høyens

beskrivelser. De har ikke kunnet hentes et enkelt sted fra, da Essenbæk-tavlen ser ud til at være et unikum. Illustrationerne er hentet fra et manuskript i Cistercienserklostret i Bebenhausen, fra altertavlen i domkirken i Palma de Mallorca og fra klostrene Altenberg i Tyskland og Zwettl i Østrig.

Vi ved nu i store træk, hvordan altertavlen har set ud, - men står tilbage med enestående overraskelse: At den forsvundne Essenbæk-altertavle har rummet den hidtil eneste kendte billedfremstilling i Nordeuropa af den hellige Bernhards levned - og samtidig et spørgsmål, der kræver svar: Hvor kommer den fra og hvordan er den endt i Essenbæk kloster og senere i sognekirken?

Skriftlige kilder:

James France: The Cistercians in Medieval Art. (Sutton Publishing UK - 1998).
Arno Paffrath: Bernhard von Clairvaux - Leben und Wirken - dargestellt in den Bilderzyklen von Altenberg bis Zwettl (Bergisch Gladbach - 1984)

Mejeribestyrer J.F. Buhl

Øster Alling mejeri 1902-1944

AF PREBEN BUHL ØSTERGAARD

I 2001 blev Lurmærket 100 år. Lurmærket står som garanti for kvalitet. Da Aarhus Stiftstidende havde en artikel om jubilæet, kom jeg naturligvis til at tænke på min morfar Hans J. F. Buhl der var mejeribestyrer af Ø. Alling mejeri fra 1902 til sin død i 1944.

Min morfar lavede smør lige fra starten af Lurmærket. Han må have været en meget dygtig mejeribestyrer, for jeg tror, at han fik tildelt alle de præmier det dengang var muligt at vinde. Det kunne være kongelig porcelæn af mærket "blå blomst" men i en ganske særlig udgave hvor decorationen foruden den blå blomst også bestod af en lurblæser. Sølvbestik hvor skafterne ligeledes var med Lurmærket. En af de "fineste" præmier var vistnok gulduret som var noget ganske særligt.

Når jeg ser i et gammelt album som min mor har efterladt kan jeg se, at morfar har været en meget afholdt mejeribestyrer, men også meget bestemt i sit daglige virke. Fra en tale der blev holdt ved morfars 25 års jubilæum kan jeg citere:

"Vi har hørt, at Buhl har skønhedssans, Ordenssans, Dygtighed osv., og det bliver jo også belønnet. Han har tillige Evne og Forståelse til i Bedrift og hjem at sige vi!"

At morfar var en bestemt mand fremgår af et par vers en mælkekusk havde skrevet:

*"Et år for nylig var jeg mælkekusk, -
og kørte selv i solskin, regn og rusk, -
og kom man så en dag for sent til Buhl, -
man klogelig krøb i et musehul.*

*I daglig drift ej noget daskeri, -
har hjemme her på byens mejeri, -
hvis én i skummetiden stille står, -
Han snart fra Buhl en kraftig "skylle" får...!"*

Eller:

*Som borger i vor egen stad
vi ham også prise skal,
som regel er han flink og glad,
hvis ej han er "lynende gal",
han altid frisk og kvik er,
og altid djærv og sikker,
- han holder på sin mening,
og sidder, hvor han sad.*

Morfar var gift to gange. Hans første kone døde i 1918. I første ægteskab var der to døtre (den ene min mor) og en søn. I andet ægteskab ligeledes to døtre og en søn.

Øster Alling mejeri stammer fra omkring 1890. I 1902 kom morfar til mejeriet. Jeg kom sammen med mine to søstre ofte på ferie på mejeriet. Foruden morfar og førstemejeristen var der to andre mejerister, den ene var måske elev.

*Morfar med sine tre børn fra 1. ægteskab:
Niels Buhl, Elna Buhl og Anna Buhl (min mor)*

Tidligt (jeg synes meget tidlig om morgen) hørte vi mælkevognene (hestetruckne) komme skramlende. Jeg kan endnu høre lyden af mælkejungerne der blev "smidt" op på peronnen. Jungerne blev stillet op på en karrusel, drejet rundt til en mejerist der tog imod. Der blev taget prøver af mælken. Jeg kan huske morfars kontor, hvor der bl.a. stod et meget smukt skab fyldt med reagensglas og forskellige andre remedier der skulle bruges til kontrol af mælkens fedtprocent og renhed (tror jeg nok).

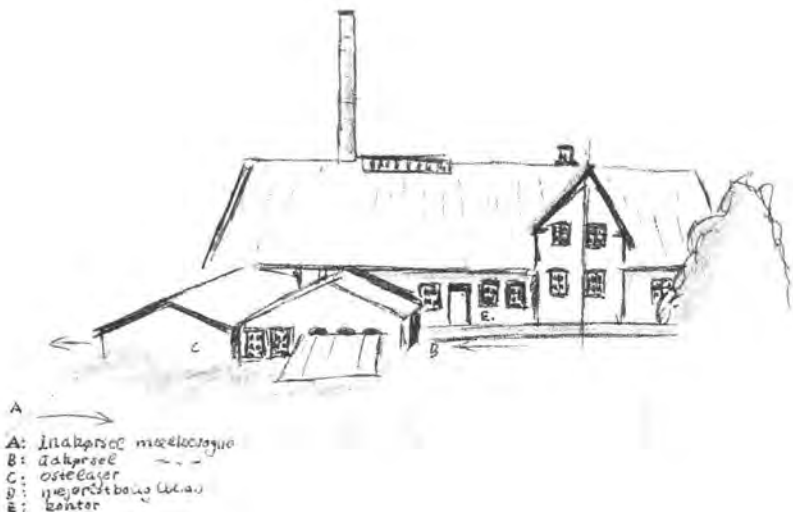
Der var to porte i mejeriet, den ene hvor mælken blev afleveret, og fra den anden blev der – mener jeg – udleveret valle som kom hjem til bønderne til svinefoder.

Når den første travlhed var overstået, og der var blevet gjort pinligt rent (det gik morfar meget højt op i) kom mejeristerne ind til morgenmad.

Så skulle der laves smør og ost. Mælken kørte rundt i en centrifuge (en for os børn kæmpetønde) og endte som dejligt gult smør, også her blev der taget prøver af smørret som kom ind på morfars kontor til smagsprøve.

Når smørret var færdigt skulle det pakkes. Noget blev pakket i pergamentpapir med Lurmærke. Smørret kom i en træform til enten 250 eller 500 g. Der var en løs bund i formen hvorfra smørret så blev skubbet ud på papiret. Alt foregik jo ved håndkraft dengang, så det skete at vi børn sommetider fik lov at prøve at pakke ind. Det meste af smørret kom naturligvis i store smørdritler der indvendig var foret med fugtigt pergamentpapir. Indpakningen sluttede med at papiret blev lagt i en fin plissering hele vejen rundt. Derefter blev der lagt låg på og dritlen var klar til eksport. Dritlerne blev sendt til Englandsbåden i enten Aarhus eller Esbjerg.

Noget af mælken blev brugt til ostefremstilling. Mælken blev hældt op i et stort kar. Der blev tilsat osteløbe for at det kunne stivne. Jeg kan huske når morfar råbte ud over mejeriet "så laver vi ost". Så kom alle ind til ostekarret. Man havde nogle rammer med strenge der blev trykket igennem karret, så ostemassen ligesom blev skåret i små tern. Så blev osten æltet af mejeristerne. Til sidst blev ostemassen hældt op i store træforme der var foret med gaze og herefter stillet på ostelageret. Når osten var moden til det kom de ud af formene, og jeg mener at kunne huske de blev betrukket med paraffin. På lageret blev de nu vendt med passende mellemrum, og jeg kan huske at morfar engang imellem tog smagsprøver. Vi syntes jo at Øster Alling mejeri fremstillede

Øster Alling mejeri med den frodige køkkenhave i forgrunden.

"verdens bedste oste", og noget har der jo nok været om det med alle de præmier der tilflød mejeriet. Osten var en Gouda type (gul). Vi har ofte – uden held – prøvet at finde en tilsvarende ost der var lige så god som den jeg husker.

Kl. 12 var der middag, og jeg er sikker på, at alle fik sig en velfortjent middagslur. Dagens sidste arbejde bestod i total rengøring af mejeriet, hvilket morfar var meget, meget striks med.

Jeg kan huske, at der under krigen blev fyret med tørv, hvilket var et meget besværligt arbejde, og morfar var garanteret oppe mangelen en nat for at passe det store fyr. Det var først og fremmest i årene 1939-1944 vi kom som børn på mejeriet. Specielt en ferie kan jeg huske. Det var i juli 1944, nærmere betegnet den 4. juli. Jeg sad i haven og tegnede da det pludselig lød som om det var tordenvejr. Det viste sig senere at det var braget fra eksplosionen da et tysk ammunitionsskib sprang i luften i Aarhus havn!

Vores morfar var også en meget dygtig og pertentlig havemand. En dejlig stor have hørte til mejeriet. Her var grøntsager og blomster. Et drivhus var der også. Der var ligeledes hønsehold. Til fjerkræ har morfar også været dygtig. I hvert fald har jeg arvet et sølvæggebæger med indskriften: "Fra Fællesudvalget for Fjerkræavlen".

Årsberetning 2001

AF TAGE THAARSTI

Generalforsamling tirsdag den 19. februar 2002.

1. Den 15. maj havde vi på Auning Krø en udstilling, af billeder fra Auning og den nærmeste omegn, som blev besøgt af mange mennesker i løbet af weekenden.

2. Vi søgte Arne M. Christensens Kulturfond om penge til indkøb af et digitalkamera, og vi fik bevilliget 4250,- kr., men efter at vi havde studeret brochurer og prøvet et kamera blev vi enige om, at vi havde mere brug for en ny printer og scanner, som blev indkøbt hos Auning Radio & TV.

3. Den 19. maj fik foreningen en stor og flot gave bestående af ting og sager fra stenalderen. Gaven kommer fra den nu afdøde Ejvind Nielsen og hans broder Sigurd fra Dyrholm i Fløjstrup Kær.

4. Onsdag den 30. maj havde vi en aftentur, hvor vi kørte i egne biler. Først besøgte vi Virring Kirke, som graver Kurt Laursen gav en fyldig forklaring om. Derefter kørte vi ned til Martha og Harry Rasmussen i Moeskær som berettede om de bopladser som var fundet på deres marker. Efter en god forklaring kørte vi til Hald Sø, hvor Karsten Bording, "Sølund", og undertegnede fortalte om søens historie. Søen er nu et fredet område. Vi kørte til Assentoft Kro for at drikke aftenkaffe. Der var ca. 120 deltagere.

5. Søndag den 8. juli fylder et mangeårigt medlem af foreningen, Klaus Moltesen, Hørning, 85 år, og vi udnævner ham til æresmedlem af foreningen. (Klaus er desværre ikke så mobil, at han kan deltage i generalforsamlingen).

6. Tirsdag den 14. august - aftentur hvor vi mødtes i Allingåbro. Vi skulle med to veteranbusser fra "Djursland for fuld Damp", som kørte os rundt i kommunen ad mere eller mindre kendte veje. Vi drak den medbragte kaffe med brød ved Uggelhuse Gl. Station. Der var 58 deltagere til turen.

7. Mandag den 29. oktober var det 25 år siden, at der var stiftende generalforsamling på Auning Skole. Foreningen har dog besluttet at fejre jubilæet sammen med "Arkivernes dag", som er lørdag den 10. november, hvor vi sætter fokus på de gamle skoler i kommunen. Ialt 17 stk. Og vi arrangerer en udstilling i rådhusets kantine, af nye og gamle billeder, samt skolebøger og hæfter. Vi har samtidig åbent hus på arkivet hvor nogle damer laver kaffe og viser rundt, der var ca. 100 besøgende på udstillingen.

8. Der har i årets løb været 124 gæster på arkivet og vi har haft 28 afleveringer.

Fra foreningens aftentur - her ved Hald Sø

Lokalhistorisk Forening for Sønderhald kommune

Regnskab 2001

Indtægter:	Beholdning 01/01 2001	22.289,22 kr.
	Medlemskontingent 2000	180,00 kr.
	Medlemskontingent 2001	13.080,00 kr.
	Salg af årsskrifter	1.148,00 kr.
	Renter	265,69 kr.
	Salg af kopier	20,00 kr.
	Kommunalt tilskud	22.075,00 kr.
	Indtægter i alt	36.768,69 kr.
Udgifter:	Kontingent - SLA m.fl.	1.716,00 kr.
	Annoncer	1.980,00 kr.
	Porto	819,75 kr.
	Fotos	63,75 kr.
	Bøger mv. til arkivet	167,00 kr.
	Arkiv	5.890,69 kr.
	Kursus	700,00 kr.
	Årsskrifter	23.449,55 kr.
	Andet	954,00 kr.
	Gebyrer	258,00 kr.
	Forsikringer	833,69 kr.
	Arrangementer	48,25 kr.
	Udgifter i alt	36.880,68 kr.
	Indtægt - udgift	(111,99) kr.
	Beholdning 31-12-2001	22.177,23 kr.
	Giro	9.563,37 kr.
	kasse	604,25 kr.
	Check	1.333,86 kr.
	Bankbog	10.675,75 kr.
		22.177,23 kr.

Ovenstående regnskab revideret, og intet fundet at bemærke.

Kassebeholdningen forefandtes.

Årslev d. 12/2 2002

Blomqvist

Mogens J. Jensen

Sønderhald Egnsarkiv

Nørregade 5B, 8963 Auning, tlf. 86 48 37 84.

Åbningstid: Mandag kl. 15-21.

Formand:

Frits Nielsen, Virringvej 19, Virring, 8900 Randers,
tlf. 86 49 44 83.

Næstformand:

Minna Christensen, Sandagervej 10, Assentoft, 8900 Randers
tlf. 86 49 41 69.

Kasserer:

Helga Sørensen, Enghavevej 6, Årslev, 8900 Randers,
tlf. 86 49 13 40.

Sekretær:

Hanne Byriel Sørensen, Overskovvej 18, Vester Alling, 8963 Auning,
tlf. 86 49 23 10.

Annoncering:

Bent Østergaard, Østervangsvej 29, Fausing, 8961 Allingåbro,
tlf. 86 48 17 60.

Øvrige bestyrelsesmedlemmer:

Wallin Feder, Klibovænget 10, 8963 Auning,
tlf. 86 48 40 71.

Marta Rasmussen, Virringvej 34, Moeskjær, 8900 Randers,
tlf. 86 49 48 27.

Niels Høeg Jensen, Vestervangsvej 18, Fausing, 8961 Allingåbro
tlf. 86 48 13 36

Udpeget af byrådet:

Orla Lund, Elmestien 2, Øster Alling, 8963 Auning
tlf. 86 49 22 70

Ekstra eksemplarer af årsskriftet 2001 kan indtil 1. august fås hos
ovenstående bestyrelsesmedlemmer for 60 kr. pr. stk.

Derefter kun hos kassereren. Samme sted kan overskudseksemplarer
af skrifter fra 1978-2000 fås for 20 kr. pr. stk.

Hele sættet af ældre skrifter kan erhverves for 10 kr. pr. stk.